

друга, хвилюється за нього, проте віддає на деякий час Григоровичу, сподіваючись у такий спосіб повернути свої гроші. Санько ошадливий, розумний, але це той тип людини, яка переступить через інших заради власних інтересів. Як би симпатично не виглядав персонаж, скільки б співчуття він не викликав, у порівнянні з Мухтаром все одно це образ людини слабкої, нищої, зрадливої.

Отже, у своїй прозовій творчості Є. Положій продовжує традиції символічного відтворення бестіарних образів. Тварини в його текстах віддзеркалюють якості людини і суспільства загалом. Вивчення особливостей цих двох світів – тваринного і людського – можливе на основі прийому антиномії.

Література

1. Зотова В. Художній бестіарій роману Євгена Положія «Риб'ячі діти». *Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Вип. LXVI. Херсон : ХДУ, 2017. С. 26–28.
2. Кундіренко Г. Євген Положій: неможливо відкараскатися від свого «я». URL : https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment / 2014/11/141120_book_2014_polozhiy_int_hk.
3. Положій Є. Риб'ячі діти : роман. Харків : Фоліо, 2014. 288 с.
4. Положій Є. Перехрестя. Повісті, новели, есеї, віршата. Харків : Фоліо, 2018. 448 с.

Коваленко А.С.

здобувачка вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ФОРМУВАННЯ «СВОГО / ЧУЖОГО» ПРОСТОРУ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЗАЦІЇ ОПОВІДІ У ЗБІРЦІ О. ДЕРКАЧОВОЇ «ЗА ЛОНДОНСЬКИМ ЧАСОМ»

***Анотація.** Стаття розкриває особливості формування художнього простору в малій прозі О. Деркачової з позицій вираження категорій «свого» / «чужого». Наголошується, що така специфіка часопросторової організації виступає в авторки засобом психологізації оповіді.*

***Ключові слова:** художній простір, «свій» простір, «чужий» простір, засіб психологізації, опозиція.*

Творчість Ольги Деркачової, сучасної письменниці з Івано-Франківська, відома на сьогодні не лише по всій Україні, а й поза її межами – у Польщі, Чехії, Франції та інших країнах Європи. Її художні тексти – як мала проза, так і романістика – торкаються великого спектру проблем: становлення та самоідентифікації жінки, гендерних стосунків, проблем добра і зла, миру та війни, кохання і зради та ін. При цьому кожен твір вирізняється неповторним стилем письменниці, зокрема глибоким знанням людської психології та майстерністю в передачі почуттів та емоцій кількома штрихами і влучними деталями. Особливо це стосується оповідань і новел О. Деркачової.

Різні аспекти малої прози авторки вже ставали об'єктами студій літературознавців і критиків [1; 4; 5; 6; 8; 9 та ін.] та ін. Зокрема, увага приділялась і часопросторовим особливостям творів О. Деркачової. У цьому контексті вважаємо за доцільне розглянути хронотоп нової збірки письменниці «За лондонським часом», яка вийшла друком у 2018 р., з погляду організації «свого» / «чужого» простору та функціонування його як засобу психологізації оповіді.

Книга є вибраним виданням кращих творів О. Деркачової, які свого часу були вміщені в різних збірках авторки. Назва цієї книги взята від другої збірки письменниці, яка вийшла друком ще у 2008 р. Як зауважується в анотації до видання, головні героїні творів О. Деркачової – «жінки, що прагнуть бути почутими, протестують проти насилля та жорстокості, шукають самореалізації і намагаються протистояти світу цинізму», а тому й емоційна тональність художніх текстів дуже розмаїта й непередбачувана («Це проза ніжна і жорстка, лірична і прагматична, драматична і оптимістична» [2]). Важливим для самопізнання, «повернення до себе» героїнь творів та віднайдення ними власної ідентичності, як заявлено на обкладинці книги, є існування у «своєму» просторі, знайомому й такому, що відповідає внутрішньому стану.

Тож у творах письменниці хронотоп не є усталеним та однотипним, через це часові та просторові виміри не є стійкими. Це визначено тим, що письменниця не окреслює конкретні межі «свого» / «чужого», які у творах часто описані схематично, причому можуть, хоч і болісно для самих героїнь, змінювати одна одну. Найчастіше події розгортаються локально: в одному місті, на планеті, одному будинку, у квартирі, кімнаті: *«На стінах проростають нові і нові зморишки, треба робити ремонт. А який сенс? Щоб сусіди придивлялися чи не видно на стелі слідів щітки? Чи всі двері однаково білі?...»* [2, с. 108]. Як підкреслює А. Землянський, домінантним параметром

визначення «свого» простору є «матеріальна та фізична зручність, а головне – психологічний комфорт» [6, с. 103].

Що ж стосується художнього часу у творах, то він відіграє одну з найголовніших ролей, а саме – скоординує читача. Саме він дає змогу орієнтуватись у ході подій твору та їх послідовності. Наприклад, це може бути відречення та несприйняття теперішнього світу, де головні герої почувуються некомфортно, все здається чужим. Це підштовхує, наприклад, героїню твору «Я?» до внутрішнього монологу й вивчення самої себе, занурення у власне «Я», відображення якого бачить у дзеркалі. «Привіт! – звертається вона до свого відображення. – Може хоч сьогодні маєш для мене щось втішне? Ні. Все як завжди – жалюгідно і невесело. Он синці під очима, якісь зморшки...» [2, с. 71]. Переживання любовних негараздів робить знайомий простір дзеркала чужим, але згадка про інші відображення, з минулого, колишніх моментів щастя, надає їй наснаги йти далі: «Відтепер жодних сліз. Ясно? Чоловіки не люблять плаксивих істеричок». І все ж дзеркало, що було свідком невдач і негативних емоцій, уже не поверне колишнього ставлення до себе як об'єкта милування собою: «І все ж, чому ти в мене таке паскудне і показуєш себе, а не мене? Я ж зовсім інша. Я це знаю. Бачила. В інших дзеркала» [2, с. 72] (підкреслення наше. – А.К.).

Тим самим О. Деркачова повертає героїв до початкової точки відліку, а саме до звичайного побутового стану, до зони комфорту, хоча іноді – в нових умовах існування. Відтак, у творах письменниці явно відчутна градація часу та простору, розмежування на «своїх» та «чужих», на чому неодноразово наголошували й дослідники. За Л. Присяжнюк, розподіл відбувається таким чином: категорія «свій» визначає ту сферу існування, яка є знайомою, зрозумілою, ту, яку найчастіше використовують або споглядають; категорія «чужий» характеризує щось невідоме, непізнане, секретне, з чим раніше не доводилось мати справу [7, с. 129]. Найкраще, наголошують А. Землянська та А. Землянський, аналізовані категорії розкриваються у протиставленнях з різко вираженою полярністю, які за певних умов змінюють свою приналежність до «свого» / «чужого» [3].

Так само й письменниця у своїх творах намагається показати життя в усій його суперечності, використовуючи численні бінарні опозиції. О. Стрілець та А. Землянська серед таких виділяють протиставлення «ймовірне / дійсне», «відоме / невідоме», «мирний простір / війна» [4, с. 148], а А. Землянський – опозиції «жіноче / чоловіче», «світ дітей / дорослих» та ін. [6]. Найчастіше письменниця звертається до змалювання інтересів та думок жінки / чоловіка, дорослого / дитини, щасливих / знедолених, живих / мертвих тощо. Її героїні є неповторними та

непередбачуваними, всі вони мають зазвичай гіркий життєвий досвід, через розбите серце, нездійсненні мрії та бажання або трагічні обставини. Але кожна подія, яка сталась з ними, так чи інакше привела їх до розмежування вимірів [4, с. 148].

Так, наприклад, огляд відмінностей жіночого та чоловічого сприйняття світу привів письменницю до висновку, що неможливо змалювати їх, не спробувавши об'єднати. У процесі взаємодії жінки та чоловіка ці протилежні виміри доповнюють один одного, часто непомітно для самих персонажів. У таких художніх текстах наявна різка зміна настроїв героїв, їх мовлення, спрямування думок. Це впливає і на фабулу твору, визначає основні мотиви, значно розширює семантичні межі тощо. Тому часто й сама авторка їх майстерно об'єднує, тож у творі вже існує і «свій», і «чужий», і навіть «спільний» простір. Вони переплітаються через почуття, які виникають між персонажами.

Протиставлення «свого» / «чужого» простору в малій прозі О. Деркачової відбувається також через опозицію «життя / смерть». У цьому ракурсі «свій» простір – це *«він любить її, вона любить його, але він одружений, має дітей і не збирається ні з ким розлучатися і нікого кидати...»*, *«вона боїться, що колись, коли кине вкотре слухавку, він більше не передзвонить»*, *«вона боїться, що, коли вона вкотре скаже: вибери – або я, або вона, – він вибере її...»* («Смерть янгола») [2, с. 10–11]. Під час такого життя не відбувається нічого важливого, все йде заведеним шляхом, герої не торкаються жодних складних питань, допоки не доходить до втрати близької людини, зокрема її смерті.

З цього моменту утворюється нова площина існування – «чужа». Письменниця її зображує за допомогою різних прийомів, а саме – використовує сновидіння, марення або характеризує її як таку в «потоці свідомості» своїх персонажів. Через ці прояви підсвідомого у героїнь починається стрес, оскільки вони відчувають неспокій. Для підкреслення «очуження» простору авторка використовує займенник «твій»: *«твій дім»*, *«твоя оселя»*, *«твоя думка»*, *«твоє щастя»*, *«твій світ»* тощо.

Внутрішній світ персонажів О. Деркачової добре розкривається у дрібницях, якими наповнене їх життя, знову ж таки, у категоріях «свого» / «чужого» простору. Наприклад, у «своїй», комфортній квартирі на сьомому поверсі герої твору «Рідна людина» полюбляють, щоби *«взимку, коли темно, всюди горіло світло (хай це і дорого)»* [2, с. 166], а самій героїні *«затишніше»*, коли її коханий Хлопчик *«спить під ковдрою з оленятками»* [2, с. 172]. Глибину трагедії цієї жінки, яка є коханкою, від якої чоловік щоразу йде до дружини, залишаючи її самотньою, покинутою, розкриває

потік свідомості цієї героїні, що споглядає свою «затишну» квартиру щоразу після втечі коханого: «Дивлюся на стелю з грибковими чорними плямами і тихо ненавиджу ці наштукатурені стіни, воду, яка то загаряча, то захолонда, шампунь, що, всупереч обіцянкам, не відновлює і не живить волосся...» [2, с. 175]; «Штучне (світло. – А.К.) нагадує освітлення трупарень. Його джерело – лампи денного освітлення. Лампи вдень – це знуцання з людини і світла. Імітація справжності» [2, с. 177] тощо. Все, що раніше вмиротворювало жінку, робило її щасливою, тепер викликало відразу й душевну порожнечу.

Отже, розділення О. Деркачовою простору існування головних героїв її малої прози на «свій» / «чужий», виведення ознак розмежування, у кожному художньому тексті окремих, сприяє глибшому розумінню внутрішнього стану персонажів, їх учинків та подальшої долі. Водночас чітка полярність складників цієї опозиції або зміна їх статусу «свого» / «чужого» значно розширює емоційну і настроєву тональність творів, дозволяє зробити особисті трагедії в житті героїнь доступними для розуміння сторонньому читачеві через змалювання побутових дрібниць, використання візуальних, ольфакторних та акустичних образів, зауваження на відчутті простору самими персонажами.

Література

1. Белімова Т. Від синдрому підсніжника до будинку, де зіцілюють серця: творчість Ольги Деркачової. *Слово і час*. 2018. №8. С. 84–88.
2. Деркачова О. За лондонським часом. Брустурів: Дискурс, 2018. 248 с.
3. Землянская А., Землянский А. Проблема антиномии «свой – чужой» в гуманитарном дискурсе. *Социально-гуманитарный вестник Юга России*. 2013. №9. С. 114–117.
4. Землянська А.В., Стрілець О.В. Опозиція «війна / мир» у художньому просторі малої прози Ольги Деркачової (на матеріалі збірки «Трикотажні метелики»). *Мова. Свідомість. Концепт*. Мелітополь : МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2016. Вип. 6. С. 147–150.
5. Землянська А.В. Часопросторова організація новел М. Хвильового «Я (Романтика)» та О. Деркачової «У лещатах романтики». *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Вип. 148. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. С. 80–85.
6. Землянський А.М. Опозиція «свій / чужий» як просторова домінанта малої прози О. Деркачової. *Humanitarian paradigm*, 2018. С. 100–108.

7. Присяжнюк Л.Ф. Свій / чужий у художній семантиці (на матеріалі романів Г. Гріна). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. С. 129–132.
8. Ушневич С. Садомазохістична природа тілесності у малій прозі Ольги Деркачової. *Сучасні літературознавчі студії*. Літературний дискурс: транскультурні виміри. 2015. Вип. 12. С. 583–589.
9. Шарова Т.М., Землянська А.В., Шаров С.В. 100% успіху: життєві орієнтири. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.

Ковтун Ю.О.

учитель англійської мови,

української мови і літератури

НВК «Марганецька ЗОШ I-III ступенів –

дошкільний навчальний заклад»

Марганецької міської ради Дніпропетровської області

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ОБРАЗ ЗАХИСНИКА БАТЬКІВЩИНИ В АРТ-ПРОЄКТІ ОЛЕГА ГОНЧАРЕНКА «АТО. МОМЕНТИ ІСТИНИ»

Анотація. У статті розкриваються образи захисників України – воїнів, волонтерів, жінок і чоловіків, які ризикують власним життям, виконуючи свій громадянський обов'язок. Увагу акцентовано на тому, як поет підсилює героїчний пафос художніх текстів та виражає своє захоплення і глибоку повагу до образів героїв за допомогою візуального ряду, представленого фотографіями з місця подій. Доведено, що поєднання візуального та словесного рядів у поезії О. Гончаренка «оживлює» його тексти, посилює емоційно-чуттєве сприйняття творів, сприяє утвердженню національно-патріотичної ідеї.

Ключові слова: образ, арт-проект, візуальний образ, духовні цінності, національно-патріотична ідея.

Збірка сучасного українського поета і прозаїка, члена Національної спілки письменників України О. Гончаренка «АТО. Моменти істини» вперше